

ROMA BONČKUTĖ

Istorinių Šatrijos Raganos pasakojimų *Lietuvos senovės septyni paveikslai* daukantiškieji šaltiniai

ANOTACIJA. Straipsnyje aptariami Šatrijos Raganos pasakojimų *Lietuvos senovės septyni paveikslai* šaltiniai, dėmesį sutelkiant į Simono Daukanto istoriją. Siekiant nustatyti rašytojos pažintį su Daukanto veikalais, tiriami jos laišakai ir apsakymai. Remiantis rašytojos laiškais sužinoma, kad 1895 m. Teodoro Narbuto ir Henry'io Thomo Buckle'io istorinių veikalų įkvėpta Šatrijos Ragana sumanė parašyti Lietuvos istoriją. 1896 m. ji pradėjo gilintis į skirtingų autorių istorijas, o 1897 m. jos raštuose pradėjo rodytis Daukanto vartotos sąvokos, motyvai, vaizdiniai (daukantizmai).

Analizuojant rašytojos istorinius pasakojimus *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, tiriama daukantizmų genezė. Straipsnyje atskleidžiama, kad daugelis daukantizmų į rašytojos tekstus pateko iš Jono Mačiulio-Maironio *Apsakymų apie Lietuvos praeigą*. Tačiau parodoma, kad kai kuriuos daukantizmus, Maironio neperimtus, rašytoja perėmė tiesiogiai iš Daukanto tekstų.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Marija Pečkauskaitė; Šatrijos Ragana; Simonas Daukantas; Jonas Mačiulis-Maironis; istorija; literatūra; lietuvių kalba; šaltiniai.

Simono Daukanto tekstų poveikis XIX–XX a. pradžios kultūrininkams ir rašytojams nėra ištirtas. Jonui Šliūpui, 1883 m. *Auszroje* paskelbus straipsnį¹ apie istoriko gyvenimą ir veiklą, prasidėjo lietuviškoji daukantiana. XIX a.

¹ [Jonas Šliūpas] J. S. Kūksztis, „Simanas Daukantas, Lietuvos rasztininkas“, in: *Auszra*, 1883, Nr. 1, p. 13.

pabaigoje pasirodę istoriko darbų leidimai² įkvėpė autorius, kurie paskelbė populiarių Lietuvos istorijos knygų³. Nors pasekėjai išreiškė kritinį požiūrį į pirmtako darbą, bet neišvengė šaltinio raiškos įtakos.

Šatrijos Ragana taip pat parašė istorijos pasakojimų, kuriuose toliau tobulino lietuvių kalbą, iš lietuviškųjų istorinių šaltinių perėmė nemažai žodžių. Todėl siekiant papildyti Šatrijos Raganos kūrybos genezės tyrimus, svarbu nustatyti jos darbo su istorijos šaltiniais pobūdį. Rašytoja parašė ir išspausdino tris istorinio žanro knygas, skirtas jaunuomenei: *Lietuvos senovės septyni paveikslai* (1905), *Istorijos pasakos* (1907) ir abi kartu atskira knyga – *Lietuvos senovės istorijos pasakos* (1920)⁴. Regina Žėkaitė, nagrinėdama Šatrijos

² [Simonas Daukantas,] *Budas. Senovės Lietuvių, Kalnėnų ir Žemaičių. Paraszė Simanas Daukantas Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistras*, antras spaudimas, kasztais „Susivienijimo Lietuvių Katal. Amerikoje“, Plymouth, Pa.: Spaustuvėje Jūzo Paukszčio, 1892. Idem, *Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje*, Bitėnai, 1893. *Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje* [Lietuvos istorijos tęsinys iki Liublino unijos, laisvai atpasakotas J. Bielinio], paraszyti per Simoną Daukantą, philosophijos magistrą, 1850 metuose, 1899, p. 97–240. Idem, *Lietuvos istorija. Nū seniausių gadynių iki Gediminui D. L. K.*, parašyta 1850 m. Simano Daukanto buvusiojo Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistro, kninga 1, Plimuth. Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszčio, 1893. Idem, *Lietuvos istorija. Nū seniausių gadynių iki Gediminui D. L. K.*, parašyta 1850 m. Simano Daukanto buvusiojo Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistro, kninga 2, Plimuth. Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszčio, 1897.

³ [Jonas Mačiulis-Maironis], *Apsakymai apie Lietuvos praeiga*, paraszė Stanyšlovas Zanykas, 1886, Tilžė: Kasztu Lietuvos mylėtojų spausdinta pas O. v. Mauderodės, 1891, (toliau – ALP). Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000122207>. [Jonas Basanavičius], *Apie senoves Lietuvos pilys*, paraszė J. Basanaviczius, Tilžėje: Raszytojo kasztu ant naudos „L. M. Draugystos“ Baltimoreje, spaustuve pas M. Jankaus, 1891. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0002975629>. [Jonas Šliūpas], *Lietuvystes praeite, dabartis ir ateitis*. Istorizskai socijologizskas pieszinys S-ro Jono Szliupo (Scranton, Pa.), Baltimore: spausdinta spaustuvėje „Kardo“, 1897. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0A852D44>. [Konstancija Skirmuntt], *Istorija Lietuvos trumpai apskyta*, su trymis žiamtapiiais, iš lenkų kalbos vertė Nēris, New York: spausduwėje „Lietuwiszkojo Bałso“, leidėjas Jonas Szlupas, 1887. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0A2006D3>. [Juožas Gabrys], *Trumpas Lietuvos aprašymas*, sutaisė Juožas Gabrys, Vilnius: „Vilniaus žinių“ spaustuvė, 1905. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000013132>

⁴ Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, Tilžėje: spauzdinta pas Otto v. Mauderodę, 1905, 39 p. (toliau – LSSP). Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0002985397>; *Istorijos pasakos*, Seinai: Laukaičio ir Bvės spaustuvėje, 1907, 54 p. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0003013469>; *Lietuvos senovės istorijos pasakos*, Vilnius: M. Šlapelienės knygyno

Raganos istorinių pasakojimų ištakas, priėjo prie išvados, kad tekstų šaltiniai buvo Daukanto, Teodoro Narbuto, Motiejaus Strijkovskio ir kitų autorių darbai⁵. Tyrėja Daukanto įtaką aptarė labiau susitelkdama į turinio intertekstus, netyrė konkrečių tekstų poveikio. Brigita Speičytė straipsnyje „Moteriškasis Šatrijos Raganos pozityvizmas“, aptardama rašytojos kūrybos ir asmeninės laikysenos ryšius su XIX a. Lietuvoje kurta realizmo literatūra ir bajoriškąją pozityvizmo ideologija, išryškina moteriškajam Lietuvos pozityvizmui bendrą „girių civilizacijos“ sampratą⁶, kuri savo ištakas ima iš Daukanto veikalų, kaip pažymi Ramunė Bleizgienė monografijoje *Privati tyla, vieši balsai. Moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*⁷. Manoma, kad XX a. pradžios modernistinei novelistikai įtakos padarė Motiejaus Valančiaus hagiografinė proza, Vinco Kudirkos satyros, Žemaitės realistiniai „žemės“ apsakymai, Antano Kriščiukaičio–Aišbės proza⁸, tačiau ją veikė ir Daukanto veikalų idėjos, vaizdiniai, motyvai, leksika ir raiška. Džiuljeta Maskuliūnienė straipsnyje „Istorinės ir kultūros asmenybės negrožinėje lietuvių prozoje vaikams“⁹ nagrinėja Šatrijos Raganos istorinius pasakojimus, akcentuoja vaizdingą tekstų kalbą¹⁰.

Šio straipsnio objektas – Daukanto tekstai kaip Šatrijos Raganos *Lietuvos senovės septyni paveikslai* (1905, toliau – *LSSP*) šaltiniai. Straipsnio tikslas – nustatyti, kuriais Daukanto veikalais rašytoja rėmėsi. Išsikeliama du uždaviniai: ištirti rašytojos pažinties su Daukanto darbais istoriją, aptarti *LSSP* daukantiškuosius šaltinius.

Tekstų analizei pasitelkiama lyginamoji analizė, tekstologija.

leidinys, 1920, 91 p. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0003848656>

⁵ Regina Žėkaitė, *Šatrijos Ragana*, Vilnius: Vaga, 1984, p. 212–122.

⁶ Brigita Speičytė, „Girių civilizacija“: moteriškasis Šatrijos Raganos ir Elizos Ožeškovos pozityvizmas“, in: *Trečiasis Šatrijos Raganos laikas: Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Šatrijos Raganos bendrija, 2008, p. 53–92.

⁷ Ramunė Bleizgienė, *Privati tyla, vieši balsai. Moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012, p. 236.

⁸ Žr. Eglė Keturakienė, *XX amžiaus pirmosios pusės modernios lietuvių novelės skaitymai: teksto interpretavimo linkmės: Mokomoji knyga*, Kaunas, 2012, p. 7. Prieiga internete: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/institutai/kalbu/Egle_Keturakiene_XX_a._p._p._mod._noveles_skaitymai.pdf

⁹ Džiuljeta Maskuliūnienė, „Istorinės ir kultūros asmenybės negrožinėje lietuvių prozoje vaikams“, in: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2009, t. 8, p. 84–97.

¹⁰ *Ibid.*, p. 87.

Šiame straipsnyje cituojami tekstai iš skirtingų Daukanto darbų rankraščių, leidimų. Kai kalbama apie istoriko rašybos ir kalbos pobūdį, cituojami rankraštiniai tekstai ir leidiniai, taip pat *BUDAŲ Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū* (1845¹¹, toliau – *Būdas*). Kai rodoma tekstų įtaka Šatrijos Raganos pasakojimui, cituojama iš XIX a. pabaigos leidimų: *Budas. Senovės Lietuvių, Kalnėnų ir Žemaičių* (1892), *Lietuvos istorija. Nū seniausių gadynių iki Gedinui D. L. K.* (t. 1, 1893; t. 2, 1897, toliau – *LI I, LI II*).

PIRMOJI MARIJOS PEČKAUSKAITĖS PAŽINTIS SU DAUKANTU

Iki pat XIX a. pabaigos Daukantas vis dar nebuvo sulaukęs moters skaitytojos, kuriai jis ir pats sakėsi rašas¹², požiūrio. XIX a. pabaigoje Amerikoje pasirodę Daukanto veikalų leidimai (pirma periodikoje, po to knygomis) sugrąžino skaitytojui Daukantą¹³ ir prie daukantianos proceso prisijungė moterys.

Pirmiausia Daukanto pavardė 1895 m. pasirodo egodokumentiniuose rašytojos tekstuose. Kadangi XIX a. pabaigoje Daukanto darbai buvo pradėti leisti, į užmarštį nuėjo Maironio jaunystės laikai, kai mažai kas galėjo gauti paskaityti jo veikalų¹⁴. Tikėtina, kad rašytoja apie 1895 m. įsigijo kurią nors jo istoriją, nors anuomet reikėjo nemažos drąsos jas laikyti. 1895 m. kovo 19 ir 21 d. Marija Pečkauskaitė savo laiške Povilui Višinskiui priekaištavo, kad jis klystąs galvodamas, jog ji bijo „priimti siuntinę su Daukantu!“¹⁵. Pečkauskaitė

¹¹ [Simonas Daukantas], *BUDAŲ Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išszraszė [...] Jokyb's Łaukys*, Petropīlie: Spaudinie pas C. Hintze, 1845, p. 12. Prieiga internete: http://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0003125794/S.Daukantas_Buda_Senowes_Letuwiu_Kalnienu_ir_Zamajtiu.pdf?exId=316918&seqNr=1

¹² „[A]sz ne diel mokitu wiru yr gałowocziu, bet diel tu motinu rasziau, kurios geb sawa waykams darbus jų bocziu prabocziu pāsakoty: o be rasztu daug kartu apsyrynk.“ Žr. in: Simanas Daukantas, *Darbay senuju Lituwui yr Žemaycziau 1822*, spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas Biržiškai, Kaunas: „Spindulio“ bendrovės spaustuvė, 1929, p. 6.

¹³ Vaižgantas 1898 m. rašė: „Kiekvienam geram lietuviui privalu turėti Daukanto ir Volončausko raštus, nes, apart istoriškų ir kitokių žinių, da gynos lietuviškos kalbos išmoks.“ Cit. iš: Nijolė Lietuvninkaitė, *Skaitantis Vaižgantas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015, p. 19.

¹⁴ „Kiek žinau apie Lietuvių veikalus tiktai vienas Daukantas terašė lietuviszkai (arba tikriaus sakant žemaitiszkai), bet jo darbas tebėra ligsziol rankraštyje ir nedidis skaitlius žmonių tegali isz jo naudūti.“ Žr. in: [Jonas Mačiulis-Maironis], *Apsakymai apie Lietuvos praeiga*, p. 6.

¹⁵ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, parengė Janina Žėkaitė, Vilnius: Vaga, 1986, p. 32.

apie Daukantą ir jo veikalus pirmiausia, matyt, sužinojo iš Višinskio. Jo paaikinta „persiorientuoti į lietuviybę“, „privalėjo įgyvendinti naują savo gyvenimo programą – t.y. išmokti lietuvių kalbos“¹⁶. Pečkauskaitė 1895 m. Višinskiui rašytuose laiškuose tris kartus paminėjo Daukanto pavardę. Kaip iš laiškų paaiškėja, Višinskis tuomet per jaunos bičiulės rankas Daukantą buvo pažadėjęs nusiųsti Luokės vikarui Petruui Bružui¹⁷. Kaip rodo Pečkauskaitės 1895 m. rašyti laiškai, ji tuomet palyginti mažai mokėjo lietuviškai, pramaišiu gausiai vartojo lenkų, rusų kalbas, todėl Daukanto istoriją jai dar buvo sunku suprasti, vargu, ar Višinskis tuomet būtų ir jai knygą parūpinęs. Turtingas istoriko žodynas bei jo pomėgis keisti, išplėsti įprastą žodžių reikšmę, taip pat originali rašyba kėlė ne vienam skaitytojui problemų¹⁸. Nors rašytoja, apysakos veikėjos Viktorės lūpomis tariant, galėjo trokšti „praryti visas lietuviškas knygas ir gramatikas, kad tik kuogreičiausiai nejausčiau gėdos, nė sąžinės graužimo, juog budama lietuve, lietuviškai nemoku“¹⁹, tačiau lietuvių kalbos pamokos ne iš karto davė norimų rezultatų. 1895 m. vasario 5 d. ir 6 d. laiške Višinskiui pranešė: „Turim dabar lietuvišką žodyną: kožną dieną mokaus po stranicę žodžių, nu išmoksiu taip gerai lietuviškai, kad laiškus kaip lenkiškai rašysiu. Vo jei kartais kokio žodžio nerandu žodyne – kunigėlis pasako.“²⁰ Atrodo, rašytoja lietuviškų žodžių mokėsi iš XIX a. pabaigoje Tilžėje išleisto (1884) Mykolo Miežinio *Lietuviszkai–latviszkai–lenkiszkaĩ–rusiszkaĩ* žodyno. Vėliau buvo įsigijusi Antano Juškos *Słownik polsko-litewski* (1897), nes, 1920 m. rašydama Vaižgantui dėl teksto redagavimo paaiškino, kad rėmėsi „Juškevičiaus“²¹ žodynu²².

¹⁶ Regina Žėkaitė, *op. cit.*, p. 15.

¹⁷ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 17, 21, 32.

¹⁸ Apie skaitytojų požiūrį į Daukanto vartotą leksiką, gramatines formas iškalbingos darbų nuorašuose paliktos pastabos. Žr. Roma Bončkutė, „Pirmoji lietuviška istorija: du Simono Daukanto „Darbų“ rankraščiai“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos. Simonas Daukantas*, 1993, t. 5, p. 51–52, 54–57.

¹⁹ Šatrijos Ragana, *Viktutė*, atspauda iš no. 2 „Dirvos Žinyno“, Shenandoah, Pa.: V. Šliakio (Stagaro) spaustuvėje, 1903, p. 45. Prieiga internete: https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002985449/Satrijos_Ragana_Viktute.pdf?exId=315109&seqNr=1

²⁰ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 20.

²¹ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 327.

²² I tomo pirma dalis, apimanti A–D raides (redagavo Filipas Fortunatovas) išėjo Peterburge 1897 m. Kitos dvi knygos (iki žodžio *kukštuoties*) išėjo 1904 (I tomo antra dalis, apimanti E–G raides, redagavo Jonas Jablonskis) ir 1922 m. (II tomo pirma dalis, apimanti K raides dalį).

Pirmajam kalbos mokymosi entuziazmui atslūgus, 1896 m. rašė Višinskiui, kad sunkiai sekasi mokytis, o jis lapkričio 30 d. laiške ją tik „žemaitiškai“ paguodė:

Kas, sakyk, iš mūsų moka gerai žemaitiškai[?] Visiems sunkiai prisieina, bet pamažu, pamažu pradedame priprasti prie tos kalbos. Štai nors aš pats – pirm kelerių metų negalėjau parašyto suprasti, o dabar jau kartais gan liuosai galiu sukibyti keletą žodžių ir pramokau, grometas ilgiausias seserėlei berašydamas ir iš dalies šį tą versdamas ir rašydamas iš minčių.²³

Rašytoja 1895 m. gegužės 29 d. ir 30 d., birželio 3 d. ir 7 d. laiškuose rusiškai mini suomių, o skliausteliuose – „(taip stovi istorijoje, rodos kožnoj)“²⁴. Matyti, kad 1895 m. ji domisi istorija, skaito įvairius autorius, nurodo, jog skaito Teodorą Narbutą: „pirmą tomą pabaigiau, labai interesingas“²⁵, vėliau (1895-11-15-16, 1896-03-18) vėl minės, kad toliau skaito Narbuto istoriją²⁶. Akivaizdu, kad Lietuvos istorija ją sudomino, bet lietuviškai parašytųjų skaityti ji dar nepajėgė. Daug autobiografiškumo turinčios apysakos *Viktutė* veikia sako: „Turėjo kelias lietuviškas knygas. Paėmiau vieną skaityti, buvo tai, rodos vertimas „Vallenrodo.“ Veizėjau, veizėjau — nieko nesupratau. Paėmiau „Aušros“ knygelę; tę radau lengvesnius šmočiukus; pamaži pradėjau suprasti žodžius ir sakinius.“²⁷ Todėl manytina, kad rašytoja 1895 m. (kai laiškuose minima Daukanto pavardė) apie istoriko veikalus žinojo, tikėtina, juos vartė, bet ėmėsi skaitymo vėliau, geriau pramokusi lietuvių kalbos.

1896 m. mokydamosi bitininkystės Varšuvoje, Pečkauskaitė aptiko ir skaitė Henry’io Thomo Buckle’io (1821–1862) *Anglų civilizacijos istoriją*²⁸. Istorija jai padarė didelį įspūdį:

Skaičiau Boklio istoriją civilizacijos, retai tokią gerą knygą gal tesurasti „i taki glėboki umysl, jak u tego Bokla“. Nors daug daiktų nepatiko ten man, norėčiau su

²³ Povilas Višinskis, *Raštai*, spaudai paruošė ir redagavo A[leksandras] Žirgulyš, Vilnius: Vaga, 1964, p. 267.

²⁴ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 38.

²⁵ *Ibid.*, p. 53.

²⁶ *Ibid.*, p. 58, 67.

²⁷ Šatrijos Ragana, *Viktutė*, p. 13.

²⁸ Henry Thomas Buckle, *History of Civilization in England*, t. 1–3, 1864–1868. Žėkaitė spėja, kad rašytoja galbūt skaitė vertimą į rusų kalbą (*L 80*).

tavim pašnekėti, bet kažin, ar turėsiu laiką ir kantrybę parašyti, verčiau tebūnie lig pasimatymo. Užrašiau sau nekurias vietas, neužmiršiu. Ar skaitei tą istoriją? Kad kas parašytų istoriją mūsų taip? Vis man galvoj sėdi! *Żeby nie była historia biografiją króli i plotkami dworskiami napelniona, a więcej mówila o narodzie, o umysłowym jego rozwoju.*²⁹

Svarstydamą apie galimą Lietuvos istorijos autorių, ji neužsiminė apie kurią nors XIX a. pabaigoje išėjusią istorinio pobūdžio knygelę.

Pirmieji daukantizmai Šatrijos Raganos tekste pradėjo rodytis 1897 m. Daukantas pirmasis lietuvių kalba įtaigiai perteikė lietuvių, glaudžiai su giria suaugusio, vaizdinį. Jis pirmajame savo veikalė (1822)³⁰, nors dar dažnai vartojo žemaičiams labiau įprastus žodžius *medė, miškas* („traszkontiomis mediemis“)³¹ ir kt., bet Donelaičio *Metų* kalbos paveiktas jau pradėjo rašyti ir *giria* (~38 kartus). Vėlesniuose savo darbuose Daukantas *mišką* ir *medę* bei kt. vartojo, bet vyraujantis buvo *giria*, išlaikant geminatą <-rr-> („traszkąntiosī gīrriesī“)³². Perėmęs Alberto Vijūko-Kojalavičiaus mintį, kad senovės lietuvių protėviais galima laikyti *herulius*, lietuviškai perdirbo į *girulius*, logiškai susiedamas su *giria*. Taip šį žodį savo veikaluose padarė istoriografinė kategorija. *Būde* jis rašo: „Tąkej tejpat wadino tus Getus arba Letuwius tošī girriesī gywenąntius Girrullejs arba Gīrrónais.“³³ Daukantas *Būde* Publijaus (Gajaus) Kornelijaus Tacito istorijos *De origine et situ Germanorum* pavadinimą perrašė: „Ir tejp pirmasis Rimionū raszťiniks jau pīrmamijī ąmziouie gīmós Kristui gywenós minawo ajszkej Ziamajtius sawo garsemī raszťī Gīrrionū budas (Germanorum mores) tajs žòdejs: „Zámajtej (Samnones) essąntis.“³⁴ Saulius Žukas pirmasis Daukanto miškų aprašymus aptarė Europos literatūros kontekste³⁵. Jis priminė,

²⁹ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 77–78.

³⁰ [Simonas Daukantas], *Darbay senuju Lituwiu yr Zemaycziu*, 1822, 885 p. Rankraštis, vadinamasis *Jurgio Platerio nuorašas*, VUB RS, F. 1–D 104.

³¹ *Ibid.*, p. 492.

³² [Simonas Daukantas], *BUDA Senowes Lėtuwiu Kalnienū ir Zámajtiū*, p. 12.

³³ *Ibid.*, p. 2.

³⁴ *Ibid.*, p. 6.

³⁵ Saulius Žukas, „Miško tema“, in: *Simonas Daukantas. Gyvenimas ir kūryba*, Kaunas: Šviesa, 1988, p. 143–153.

kad ankstyviausiose žiniose apie Lietuvą nuolatos iškyla girių, šventų miškų motyvas (plg. XIV a. kryžiuočių žvalgų darytus Lietuvos kelių aprašymus), minimas šventųjų giraičių kirtimas platinant krikštą. Senieji Lietuvos miškai metaforiškai reiškė tuometinės valstybės galingumą, ten gyvenančių žmonių narsą, stiprybę.³⁶

Daukantui pavyko girias įtaigiai aprašyti, nes mišką, kuriame ne kartą vaikščiojo su girininku tėvu, jis gerai pažinojo, jo ilgėjosi – eglaites paišinėjo savo rankraščių paraštėse. Antai *Būde* randame autobiografiškumo turinčią pastabą:

tepaklaus sawó senujù, anį jem papasakos, kokés buo gīres atmīnamaj dar pirm 6o, 7o metu, Zamajtiūsī, o nu to galies manīti, kas par gīrres tami krasztī tóriejē butī pirm tukstantej metù; nesgi szenden dar tievaj wakus i bažniczē wesdamis sako, wakali, ta bažnicze yra gīrres wįjtoie pastrunita, musù bocziós perná mīrēs pasakoje, czé jem bāndą ganāt, łuszīs jauti sópliesziusi³⁷.

Tad Daukantas ne tik knygoje skaitė apie miškus, o juos matė ir pamatytų vaizdų, kaip ryškiausių vaikystės atsiminimų, nepamiršo. Girių aprašymai, skirtingai nuo kitų jo istorijos tekstuose sutinkamų vaizdinių, yra mažiausiai paveikti literatūrinės tradicijos. Tai – iš atminties prikelti vaizdai, perteikti jausmingai, įtaigiai, todėl veikiantys skaitytoją. Johanno Gotfriedo Herderio organinės kultūros kilmės teorijos paveiktas, Daukantas giriai suteikė istorijos raidos dimensiją. Tauta, jos istorija, kultūra, kalba yra tarsi giria, kurioje kiekvienas yra susijęs, svarbus, mirdamas duoda gyvybę (yra trąša) naujai užgimstančiam. Ankstyvojoje Šatrijos Raganos kūryboje iš Daukanto intertekstų pirmieji pasirodo girių aprašymų vaizdiniai. Antai, 1898 m. *Vienybėje lietuvninkų* išspausdintame Šatrijos Raganos apsakyme „Idilija“ gausu ne tik Daukantui būdingos leksikos, bet ir turinio lygmens elementų. Apsakyme pasakojama, kaip „mergaitė ir vaikinai“ vaikščiodami miške kalbasi, planuoja savo ateitį. Miško aprašymas lakoniškesnis negu Daukanto, jo citatų nėra, bet vaizdinys – daukantiškas. Ji suprato istoriko girių civilizacijos idėją ir *Lietuvos senovės septyniuose paveikluose* mišką aprašo ne kaip gamtos, o kaip Lietuvos istorijos dalį, pavyzdžiui:

³⁶ *Ibid.*, p. 145.

³⁷ [Simonas Daukantas], *BUDA Senowes Lėtuwiù Kalnienù ir Zámajtiù*, p. 15.

O girių viduje medžiai augo, kolei galėjo; pasenę virto ir puvo; o jų vietoje dygo nauji medeliai pamažu uždengdami pūvantį liemenį.

Tarp tų medžių gyveno daugybė visokių gyvulių, apie kuriuos dabar tik kartais išgirsti tegalima senųjų žmonių kalboje, o matyti niekas iš mūsų nėra matęs. Išnykus miškams, išnyko ir tų miškų gyventojai, gyvuliai.³⁸

Galima pastebėti, kad rašytojos pirmajame apsakyme „Aukso valandėlė“ (1895) tekste keletą kartų pavartotas žodis „miškas“³⁹ ir nė karto „giria“. Ir žodžių bei jų gramatinių formų įvairovė čia dar menka, ir sakiniai trumpučiai, daugiausia sudaryti iš daiktavardžių ir veiksmažodžių, dar beveik nėra dalyvinių formų, kurias itin mėgo ir propagavo Daukantas. O 1897 m. rašytojos kūriniuose žodynas įvairesnis, sudėtingėjo raiška: gausėjo būdvardžių, dalyvinių formų. Apsakyme „Dėl ko tavęs čia nėra?“⁴⁰ jau pavartojama „girelė“, „girelė“⁴¹, čia jau tapybiškesnis gamtos aprašymas, įterpiamas darbininkų bičių motyvas⁴², jos mėgstamas ir Daukanto kultivuotas. Rašytojos *Biczių Kninkelė* (1899)⁴³ pratarmėje aptinkame „Lietuvių ukės“ (p. [1]) ir iš *Būdo* paimtą „Miszakai saugoją nuo vėjų ir szalczių“ (p. [2]). Daukantas rašė:

Per tokį iszkirtimą girių atidengė žiemrycziui vėjui, kursai pavasariop ledui tirpsiant ir rudenyje plikszalais pusdamas isztraukia ir iszszaldo nevien vandenį, bet ir žolių szaknis; dėlto tankiai girdžiame yra dejūjant, jog pievos neželiančios, javai lig uksmės neįgavę iszdžiūną.⁴⁴

Ir kitas rašytojos pratarmės sakinytis: „visa gaspadorystė juosę eina tokiu budu, kaip ir ėjo Gedimino laikuosę, pas mus-gi to nėra, ir nedyvai: lenkai turi kningų apie bites szimtais, o mes nelaimingi tik kada-ne-kadą kalendoriuje trumpą straipsnelį galime atrasti. Isz kurgi iszmokti?“⁴⁵ rodytų, kad jis

³⁸ Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, p. 4.

³⁹ Šatrijos Ragana, „Aukso valandėlė“, in: *Raštai*, t. 2, parengė Gediminas Mikelaitytis, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 7–18.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 22–35.

⁴¹ *Ibid.*, p. 22, 23.

⁴² *Ibid.*, p. 26.

⁴³ [Šatrijos Ragana], *Biczių Kninkelė*, paraszė Szatrijos Ragana, priedas prie: *Tėvynės sargas*, 1899, Nr. 11, Tilžė, 1899, 84 p.

⁴⁴ [Simonas Daukantas], *Budas. Senovės Lietuvių, Kalnėnų ir Žemaičių*, p. 5.

⁴⁵ [Šatrijos Ragana], *Biczių Kninkelė*, p. [3].

parašytas Daukanto istorijos kontekste. Nes Daukanto aprašytą Gedimino valdymo laikotarpį rašytoja buvo gerai išstudijavusi: panaudojo Vilniaus įkūrimo motyvą, aprašė Gedimino anūkės Živilės likimą. Be to, būtent Daukantas, aptardamas senovės lietuvių bendruomenę, pasitelkdavo bičių gyvenimo paralelę⁴⁶. Beje, rašytojos knygelės pratarinės cituotas sakinytis rodytų, kad jai Daukanto versta *Naudinga bitiu knygelė* (1848) nebuvo žinoma.

Jau cituotoje apysakoje *Viktutė*, kuri pradėta rašyti 1900 m.⁴⁷, porą kartų paminimas Daukantas, atpažįstami jo darbų intertekstai, pavyzdžiui: „Ar-gi galiu pasakyti, su ranka ant širdies, kad esu lenkė, aš, kurios tėvai ir bočiai Lietuvoje gimę, gyvenę ir mirę, kuri teip myliu Lietuvos žmones, Lietuvos dainas, kalbą, girias ir laukus?“⁴⁸

Šios apysakos tekstas rodytų, kad Daukanto knygas ir pagalbą jas įveikiant rašytojai teikė kun. Kazimieras Bukontas (1871–1961), 1894 m. vėlų rudenį atvykęs į Užventį, kur tada gyveno rašytojos šeima. Štai kaip apysakoje aprašyta pažintis su istoriku:

Atsimenu vasarą, vieną sykį, nuėjome į bažnyčią, ir jis [p. Jonas] vietoj maldaknygės, skaitė sau per mišias Daukanto *Istoriją*.⁴⁹

Elementorius, laikraščius, šaip jau knygeles, Daukanto istoriją — žodžių, kaip iš gausumo rago išpylė [daktaras].⁵⁰

Kaip manoma, apysakoje Jono prototipas yra Višinskis, o daktaro Antano – kun. Bukontas. Autobiografiškumo daug turinčioje apysakoje rašoma, kad Viktutei Daukanto istoriją atvežė daktaras. Kunigas Bukontas artimai bendravo su daugeliu nacionalinio sąjūdžio veikėjų, vertė Adomo Mickevičiaus *Tris Budrius*, bendravo su seminarijos kurso draugu Juozu Tumu-Vaižgantu, kuris pats įdėmiai Daukantą studijavo, darė išrašus, persiėmė jo idėjomis. Neatmes-tina, kad Bukontas padėjo rašytojai suprasti sudėtingą istoriko tekstą, galbūt

⁴⁶ Maironis *ALP* tik kartą išnašoje pamini bites, kai etimologizuoja Vakaruose pasitaikančius neva lietuviškos kilmės vardus: „Biturigis (bitis turįs)“, in: [Jonas Mačiulis-Maironis], *Ap-sakymai apie Lietuvos praeigą*, p. 8.

⁴⁷ Regina Žėkaitė, *op. cit.*, p. 83.

⁴⁸ Šatrijos Ragana, *Viktutė*, p. 10.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 40.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 64.

net patarė, kurias vietas perimti, nes jos būtų jaunuomenei įdomios, aktualios.

Apysakoje yra daugiau autobiografinių detalių, kurios leistų spėti, kad rašytoja kunigo padedama mokėsi skaityti, kad jis supažindino su Lietuvos istorija, pavyzdžiui:

– O gal tamsta norėtumei arčiaus su Lietuvos istorija susipažinti? — paklausė: — Turiu gerų studijų apie tai: išleisti jie naujai, pagal geresnių šaltinių už tuos, ant kurių pasiremę lenkai rašydavo apie mūsų tautą.⁵¹

Atnešė kelias prizadėtas knygas. Girdėdama jį teip žingeidžiai kalbantį apie Lietuvos istoriją, pradrišau užklausti, ar nėra pas jo ir lietuviško ko nors; pasakiau, juog trokštu išmokti tos kalbos, nes ir meili ji man ir reikalinga.⁵²

Sako jis, juog iš pradžių geriausiai skaityti kartu, užrašinėjant nesuprantamus žodžius, jis aiškįs man teipogi nekuriuos sakinius ir gramatiškas formas.⁵³

Primintinas ir rašytojos piktokas atsakymas (1901-03-11) Višinskiui, priekaištavusiam, kad ji pakeitė „partiją“, savo kūrinis pradėjo siųsti klerikalams, kurie nesirūpino jos kaip rašytojos ugdymu:

Nesuprantu, ką sakai, jog „anie žmonės man nepadavė draugiškos rankos“? O ką tą ranką man iš „tų žmonių“ padavė ir kuo išsireiškė tas padavimas? Nežinau, ką mislijai po tų žodžių, bet, man rodos, daugiau jau „anie žmonės“ padavė nekaip „tie“. I-mo išdavė bites, savo kaštu, 2-do pamokė rašyti, parodė klaidžias, 3-tio kaip galėdami šelpė knygomis ir t. t.⁵⁴

Pacituotinas ir Višinskio laiškas, kuriame jis, perskaitęs Šatrijos Raganos istorinių pasakojimų rankraštį, klausė: „Nežinau, iš kur sėmei aniems medžiagą, kokį turėjai pavyzdį – nežinau, kiek yra originališkumo, bet nusistebėjau, kad čia kalba darosi turininga ir visai graži.“⁵⁵

⁵¹ *Ibid.*, p. 20.

⁵² *Ibid.*, p. 23.

⁵³ *Ibid.*, p. 24.

⁵⁴ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 117.

⁵⁵ Povilas Višinskis, *Raštai*, p. 461.

Apibendrinant galima pasakyti, kad Pečkauskaitė apie Daukanto darbus nemažai galėjo sužinoti iš Višinskio apie 1895 m., tačiau istoriko knygų jai greičiausiai parūpino kun. Bukontas, kuris mokė ir lietuvių kalbos. Rašytoja 1895 m. skaitė skirtingų užsienio autorių istorijas, pamėgo Narbuto *Dzieje starożytne narodu litewskiego*. Anglų istoriko Buckle'io įkvėpta, apie 1896 m. sumanė rašyti Lietuvos istorijos pasakojimus. Grįžusi į Žemaitiją po bitininkystės kursų Varšuvoje, ji apie 1897 m. ėmė skaityti bei studijuoti Daukantą ir jos tekstuose pradeda rodytis daukantizmą.

LIETUVOS SENOVĖS SEPTYNIŲ PAVEIKSLŲ LIETUVIŠKIEJI ŠALTINIAI

Nors, kaip minėta, daukantizmą nuo 1897 m. pradeda rodytis apsakymuose, bet akivaizdžiausi Daukanto veikalų intertekstai – *LSSP*. Kaip rodo laiškai, ji pasakojimus pradėjo rašyti apie 1902 m., nes tuomet Višinskiui rašė, kad žada juos tęsti⁵⁶. Žėkaitė manė, kad „žanro įkvėpėjas“ buvo Višinskis⁵⁷, nes tai rodytų rašytojos 1902-11-07 laiško fragmentas: „Rašau kiek galėdama ir įmanydama; parašiau apie dešimtį pasakojimų iš istorijos, pagal tamstos patarmės.“⁵⁸ Rašytoja ėmėsi Lietuvos istorijos pasakojimo, nes tautinio judėjimo ir lietuvių visuomenės sąmoningumo istorijoje „netruko išryškėti ypatingas dėmesys įvairioms tautinės istorijos formoms bei savitoms tautinio pasakojimo versijoms“⁵⁹. Nuo pat Antikos istorija literatūrai teikė naujų temų, buvo svarbi edukacinė priemonė. Literatūra iš istorijos skolinosi įvykių, batalinių scenų, tikrovės, herojų gyvenimo ir pan. pavyzdžius. Aprašydamas senovės lietuvių kovas su priešais, Daukantas, žinoma, nesiekė būsimoms kartoms perduoti karo patirtį, bet, pateikdamas sudėtingos istorijos pjūvius, pratino skaitytoją lyginti savo gyvenimą su Lietuvos aukso amžiaus laikais ir megzti su praeitimi dialogą, mokė didžiulį savo tautą, pamilti savo kilmę ir „dėl to istoriniai Daukanto raštai gauna gilią auklėjamosios

⁵⁶ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 136.

⁵⁷ Regina Žėkaitė, *op. cit.*, p. 121.

⁵⁸ Šatrijos Ragana, *Laiškai*, p. 144.

⁵⁹ Aurelijus Gieda, *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017, p. 77.

prasmės⁶⁰. Šatrijos Ragana pirmaisiais kūrybos metais daugiausia rašiusi meilės ir draugystės, tarnavimo visuomenei temomis, gausiai eksploatavusi savojo įvykiais ne itin margo gyvenimo detales, apie 1902 m. ėmėsi naujo žanro ir parašė *LSSP*. Tiesa, galima pritarti Žėkaitės minčiai, kad pirmiau istorijos motyvus ji įtraukė į apysakos *Vincas Stonis* (1906) audinį⁶¹, o tik paskui, Višinskio paraginta, ėmėsi atskiro žanro – istorinių pasakojimų, kurie buvo išleisti šiek tiek anksčiau (1905) už apysaką. Apysaka *Vincas Stonis* buvo pradėta 1902 m. užbaigta 1905 m. Apysakoje istorinė medžiaga praturtina nesudėtingą fabulą, skaitytojui pateikia žinių apie Lietuvos krašto praeitį, garsiausias ir narsiausias asmenybes. Galima spėti, kad 1903 m. antrą kartą be autoriaus žinios Tilžėje išspausdinta Maironio *ALP* tapo tarsi Daukanto tekstų santrumpa ir lengvesnis variantas. Daukantą rašytoja jau buvo skaičiusi, bet Maironio *ALP*, nors parašyta remiantis Daukantu, bet žodyno, raiškos ir sintaksės požiūriu buvo paprastesnė, mažesnės apimties knyga. Spėtina, kad rašytoja, Maironio tekstą perskaičiusi, su nauja patirtimi galėjo tęsti Daukanto veikalų studijas.

Apysaką *Vincas Stonis* rašydama ji gerokai patobulino savo kalbą, kuri *LSSP* dar labiau pagerėjusi stebino Višinskį:

Tamstos „Pasikalbėjimus“ duosiu rytoj filologui peržiūrėti, pataisyti kalbą, jis noriai tai daro. Man matos, paskui būtų naudinga peržiūrėti jo ranka pertaisytas raštelis, o dar puikiau būtų su juo peržiūrėti ir kiekvieną mažmožį apkalbėti, nors ir taip jau Tamsta žymiai pašokai pirmyn kalboje, net man baisu, kad nepralengkum, nors iš to tik džiaugtis reikėtų.⁶²

Šatrijos Raganos *LSSP* – tik maža 39 (*in octo*) puslapių knygelė, todėl įdomu pažiūrėti, kaip rašytojai pavyko atrinkti gausią Lietuvos istorijos medžiagą. Be abejonės, rašytojos šaltinių medžiagos atranka, perdirbimas yra ir rašytojos kritika, pateikia papildomos informacijos apie amžių sandūroje kitusį požiūrį į istoriją, į realybės vaizdavimą.

⁶⁰ Vincas Mykolaitis-Putinas, „Naujoji lietuvių literatūra“, in: Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, t. 2, kn. 1, p. 17.

⁶¹ Regina Žėkaitė, *op. cit.*, p. 125.

⁶² Povilas Višinskis, *Raštai*, p. 261.

LSSP sudaro, kaip rodo pavadinimas, septyni pasakojimai: „Kaip išrodė mūsų žemė gilioje senovėje“ (p. 3–6); „Kokia buvo mūsų bočių tikyba“ (p. 6–8); „Senovės lietuviai“ (p. 9–13); „Brutenis ir Vaidevutis, Lietuvos didvyriai“ (p. 13–16); „Živilė“ (p. 16–24); „Apie Vilniaus įkūrimą“ (p. 25–28); „Gražina, narsioji kunigaikštienė“ (p. 28–39). Istorinių pasakojimų struktūra greičiausiai pačios rašytojos sugalvota, tačiau išvelgtina *ALP* įtaka. Maironio skirsneliai „Užgyvenimo vieta“, „Pilės ir miestai“ buvo *LSSP* pasakojimo „Kaip išrodė mūsų žemė gilioje senovėje“ atrama. Rašytoja, savo pirmąjį pasakojimą pradėdama, pirmiausia pabrėžė, kad skaitytojas yra lietuvis ir jo žemė, kurioje jis gyvena, vadinasi Lietuva. Toks sakinytė tuomet buvo labai svarbus. Kylant tautinio atgimimo sąjūdžiui, susipratusi inteligentija stebėjosi, kad paprasti žmonės paklausti, kas jie yra, atsakydavo – katalikai. Tapatybės formavimo rūpestis jaučiamas rašytojos *LSSP*, kurios adresatas – paauglys. Rašytoja, norėdama paveikti jaunąjį skaitytoją, pavartojo Lietuvos motinos personifikaciją („Mums, mylintiems mūsų visų motyną Lietuvą, taip-pat įdomu yra išgirsti kas nors apie ją.“⁶³), kurios nerandame pas Daukantą. Jis rašo, pavyzdžiui: „Tėvainę bei gimtūvę savo didžiai mylėjo ir niekūmet jos nenutauto“⁶⁴. Rašytoja *LSSP* rašo:

Žinome tai visi gerai, jog esame lietuviai, jog žemė, kurioje gyvename, vadinasi Lietuva. Lietuvoje esame gimę ir užaugę, mes ir mūsų tėvai, ir tėvų tėvai, ir bočiai prabočiai mūsų; visus mus užauklėjo ta Lietuva, kaip motyna savo kūdikį.

Kiekvienas vaikas, kuris myli savo motyną, labai mėgsta klausyti apie jos gyvenimą; įdomu ir malonu jam žinoti, kaip ta jo mieliausioji matušėlė išrodė būdama jauna, ką veikė, iš ko džiaugėsi, kokiuos vargus turėjo perkentėti.⁶⁵

Rašytoja perėmė Daukanto frazę „bočiai prabočiai“, bet populiariau perteikia istorijos svarbą žmogaus gyvenime. Galima palyginti, kad *ALP* Maironis rašo labai panašiai:

Žemė, kur mes gimėme, augome ir pasenome, yra mums brangi ir miela; mylime ją kaip vaikai savo motyną, o jei kartais atsitinka parsiskirti su ją ir išvažiuoti

⁶³ Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, p. 3.

⁶⁴ [Simanas Daukantas], *Lietuvos istorija*, Kninga 1, p. 53.

⁶⁵ Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, p. 3.

į tolymąją szalį, tai sunku užturėti krintancias aszaras ir nuraminti suspaustą szirdį. Kiekvienas, rodos, žmogus turi tartum įgimtą tą meilę, kiekvienam yra brangi tėvynė, bet negalime tikrai ir iszmingingai mylėti savo žemės, nežinodami jos praeigos ir vistorijos.⁶⁶

Maironis Lietuvos motinos personifikaciją perėmė iš Adomo Mickevičiaus. Jo sukurta tėvynės motinos („O matko Polko!“⁶⁷) personifikacija per Maironio kūrybą išplito ir lietuvių literatūroje. Tačiau žodis *motina* Daukanto tekstuose ne tik dažnas, bet kaip pažymi Saulius Pivoras, tai nėra faktinė ar konkreti XIX a. pirmosios pusės motina, o „apskritai ontologinis principas ar nuostata“⁶⁸, sakytume, istoriografinė kategorija. Galima teigti, kad Daukantas iš metraščių ir kitų istorikų buvo perėmęs požiūrį, kad senovės lietuvių šeimoje vyras gerbė žmoną, išlaikė pagarbos ir meilės jausmą („Par wīs tamī daktī motrīszkoses skotoies pasiēlgtī, kōrios wīssā žmōnystā wedę, nu kō kajp sakiau žmōnomis wadīnos“⁶⁹). Pasak Daukanto, vyrai žmonomis pasitikėjo, o jos, sutuoktiniui išjopus į karą, buvo ne tik *ūkės vilkėjos*, bet gynė namus. Tokį Daukanto požiūrį stiprino ir literatūra. Jis, rašydamas pirmąją savo istoriją, buvo paveiktas Mickevičiaus poemoje *Gražina* sukurto ištikimos, drąsios nuotakos paveikslas:

Zgotować żywność dla koni i ludzi:
Každemu z mężów zgotuje niewiasta,
Ile zjeść można od ranka do zmroku.

Niewiasta! choć ją męska zbroja kryje!
Niewiasta z wdzięków, a bohater z ducha:⁷⁰

⁶⁶ [Jonas Mačiulis-Maironis], *Apsakymai apie Lietuvos praeiga*, p. 5.

⁶⁷ Žr. eil. „Do matki Polki“, parašyto 1830 m. „Stabat mater dolorosa“ motyvais. [Adomas Mickevičius], *Pisma Adama Mickiewicza*, na nowo przejrzone, dopełnione, i za zezwoleniem jego w tém siódmem s kolei wydaniu do druku podane, Paryz, 1844, t. 3, p. 360–361. Prieiga internete: <https://books.google.lt/books?id=uoIAAAAAcAAJ&lpq=PA360&dq=Adam%20Mickiewicz%20%20%22Do%20matki%20Polki%22&hl=lt&pg=PA360#v=onepage&q=Adam%20Mickiewicz%20%20%22Do%20matki%20Polki%22&f=false>

⁶⁸ Saulius Pivoras, „Vargo pelė“: Lietuvos nacionalinės istoriografijos pradininkas Simonas Daukantas“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos. Simonas Daukantas*, 1993, t. 5, p. 74.

⁶⁹ [Simonas Daukantas], *BUDA Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū*, p. 61.

⁷⁰ Adam Mickiewicz, *Grażyna*, tekst opracowany na podstawie: Adam Mickiewicz, *Pisma Adama Mickiewicza*, t. 2, nowe wyd. zupełne, [wyd. Eustachego Januszkiewicza i Juliana

Atkreiptinas dėmesys, kad Mickevičius *Gražinoje* vartoja ne *kobieta*, bet *niewiasta*. Jo pavartotas žodis *nuotaka* buvo aliuzija į Švč. Mergelę Mariją. Karalius Jonas Kazimieras Vaza švedų karo metu 1656 m. sukūrė *Lenkų karalienės* simbolį, taip sujungdamas tautinę ir religinę dimensiją⁷¹. Vėliau minėtas simbolis tapo itin populiarius. Mickevičius Apšvietos emancipacijos kontekste sukūrė nuotakos-žmonos-motinos herojės portretą. Jo poemoje *Gražina* ir lyrikoje svarbu moterystė: sūnaus pagimdymas ir patrioto užauginimas. Todėl Mickevičius vartoja žodžius *nuotaka*, *žmona*, *kunigaikštienė*. Dažnai ji herojiška ir anonimiška. Daukantas perėmė Mickevičiaus sampratą, ir moterystę susiejo su pasiaukojimu šeimai. Jis ne kartą vaizduoja moters, kaip vyro bendražygės, pasiaukojimą. Daukantas, greičiausiai Mickevičiaus paveiktas, sukūrė apibendrintą junginį *Lietuvos žmona*, kuriam suteikė tokią pat reikšmę, kaip žodžiui žmogus: „Toie dįno galieie regietī, kas par Lįtuwos žmona yra, kōri sawo iszmīntī gōdrybō, bōklybō īr mąndagōmō bej swełnōmō ir biłōmō wīssās szios pasaulēs žmōnās pranokę.“⁷² Istorikas jau pirmojoje istorijoje rašė: „Kas gal iszguldity tou meyly numu, kuren tou kartu Letuwej žiamaitėy rody, seny ir iauny wyray ir žmonas (moterės) wysy gintyis ar myrty tyikies, ne skundy tynai ne turtu, ne darba, be atylsy, be užmokesny, wysy ginkla tyiky.“⁷³ Panieka moterims ir požiūrio į jas degradacija, anot Daukanto, buvo vėlesnių barbariškų (baudžiaivos, vergavimo svetimiems) laikų pasekmė. Šio požiūrio rašytoja, skleisdama pozityvizmą, neperėmė. Rašytoja pasakojimą apie Gražiną baigė jos likimą apibendrindama iki lietuvės likimo. Pasakojimo pabaigos eilutės rodo rašytojos požiūrį į ugdymo šaltinius, nuostatą veikti jaunuomenę teigiamais praeities pavyzdžiais, vertais tautos atminties: „Ligšiol dar žmonės apie Naujapilį mini narsiąją Gražiną, ir tą lauką, kuriame ji kovojo su kryževiais, vadina: *Lietuvės lauku*.“⁷⁴ Iš pirmtakų perimta moters-motinos-žmonos heroizacija kėlė rašytojos pasitikėjimą kultūrinio veikimo svarba, dėmesiu lietuvėms moterims.

Klaczki], E. Jung-Treutell, F. Wagner, Paryž-Leipzig 1861. Prieiga internete: <http://wspolnotapolska.org.pl/kultura/literatura/mickiewicz/grazyna.pdf>

⁷¹ Andrzej Leszczyński, *Królowa i hetmanka Polski. Szkic polemiczno – refleksyjny*, 2010, p. 5. Prieiga internete: http://www.duchprawdy.com/najswietsza_maryja_panna_krolowa_polski.pdf

⁷² [Simonas Daukantas], *BUDAŲ Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū*, p. 54.

⁷³ [Simonas Daukantas], *Darbay senuju Lituwiu yr Zemaycziu*, p. 71.

⁷⁴ Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, p. 39.

Daukanto *Būdo* senovės lietuvių girių aprašymas, prasidedantis žodžiais „Kas apraszisz Kalnieinū ĩr Zamajtiū senowęs girres [...]“ (p. 12–19), kurį mėgsta literatūros skaitovai, kurį taip puikiai interpretuodavo šviesaus atminimo aktorius Laimonas Noreika, Maironio *ALP* užima nevisą puslapį⁷⁵. Nors geroi trumpesniame gamtos aprašyme, Maironis pirmtako teksto esminius dalykus perteikė: miškai buvo dideli, neįžengiami, upėmis išvagoti, pilni balų ir ežerų. Girių tankumui įrodyti *ALP* paliekamas Daukanto pateiktas pavyzdys apie Lietuvos teritorijos matavimą XVI a., kai matininkai per miškus galėjo pereiti tik su kirviu. Išlaikant Daukanto mintį, trumpai referuojama, kad žmonės susisiekdavo upėmis: vasarą valtimis, žiemą rogėmis, kinkytomis šunimis; paminima žuvis, paukščiai, žvėrys ir medžioklė. Lakoniškame *ALP* tekste neberandame Daukanto būdvardžių, spalvingų veiksmažodžių. Maironis neišlaiko pirmtako teksto periodų ir ritminių sakinių, bet pavartoja dalyvius, būtojo dažninio laiko formą su *-dav-*. Leksikos ir sintaksės požiūriu paprastesnis Maironio tekstas Šatrijos Raganai buvo aiškesnis. Rašytoja, nesiekdama pirmtakų tekstų nusirašyti, atkurdamą senovės Lietuvos gamtos aprašymą, vartojo stilistiniu požiūriu mažiau konotuotą leksiką, labiau jai įprastą, girdėtą šnekamojoje kalboje. Bet ji pavartojo dalyvių, būtąjį dažninį laiką su priesaga *-dav-*, nebūdingą žemaičių tarmei. Rašytojos sakinio struktūra dar paprastesnė už Maironio. Tačiau neretai rašytoja sekė Daukanto *Būdo* (1892) tekstu. Pavyzdžiui, *Būdu* remdamasi išplėtė miškų aprašymus, pavartojo istoriko vaizdinius, spalvingesnius būdvardžius, praleistus Maironio. Toliau pateikiamoje lentelėje cituojamas visas Maironio skirsnelis apie girias, o Šatrijos Raganos ir Daukanto – tik ištrauka, nes jie yra ilgesni. Cituojama iš 1845 m. *Būdo*, kuriuo rėmėsi Maironis. 1892 m. *Būdo* leidimo tekstas nuo 1845 m. skyrėsi rašyba, gramatika, skyryba, bet išlaikyta sintaksė, leksika: kartais skliausteliuose nurodant įprastesnį sinonimą. Pavyzdžiui:

<i>Būdas</i> 1845	<i>LSSP</i> 1905	<i>ALP</i> 1891/1903
[...] Žiamajtiū pajūrū išsipliētę ĩr tenaj traszkąntiosī gīrrisī nu ikurīmo pasaulęs nekószintosi ilgus amžius dziaugdamos lousybī sawo probocziū tarp gīrriū ļajmingāj gyweno, [...]	Dabar kuone visur žmogus gali liuosai išvaikščioti, kuone visai nebėra nepereinamųjų tankumynų;	Lietuvei buvo užgyvenę krasztą traszkancziomis girėmis apaugusį, tarp kurių tviksojo versmės, balos ir ežerai;

⁷⁵ [Jonas Mačiulis-Maironis], *Apsakymai apie Lietuvos praeiga*, p. 10.

<p>Kas apraszisz Kalnieinū ir Zamajitū senowęs girres, kókės anj atšidangūnisis i tou krasztą rado, [...], ąngis girres trakszoie o tarp jų jau wersmietas kīrbas bōrgiejē, jau ezėraj tywulawo. Ne išzengamis pōszynaj, eglynaj, beržynaj, ouzoulynaj nu ąmziū ąmžejs sō augī nióksoie ir wissī wjnum wjnoj gīrrī buo, uppimis tiktaj ir uppalejs išzwagota; nes ir tos pates uppys ir uppalej parkarszōsejs medejs ózwirtī, kōrius pawasario ar rudinīs twanaj tewokę, o je kōriū tenaj smarkī sriautaj nestęngę pakuszintī, tīj mūrgdamis undinie i plijną pawirti jau apdumamis smiltiemis, jau nudumamis nu ąmziū ąmziū zlukose it akminnys, kōriū žilą karszatę dar appinej alksniū ir karklū szakosi wydamīs paundinejs issiswarstī sawa spōrganotajs wajnikajjs kliestę, wissōs krasztas wjnoj gīrrī nióksoie i kōriōs tąnkę ne wen gywolis, bet ir žmōgōs negaliejē ilistī. Nu audrū ir wietrū sąnkrytas gōliejē ant kīta kītō sōraisgytas, prażilī auzoułaj, egles beržaj, pōszys, winksznas, skroblas, ousej, klewaj puwo ąnt kits kītu nu karszatęs išzwirtī; žiamę kriesdamis augantims ąnt sawi sunams ir dōkterims kēlejs kliebejs jau neapkabina-monis. Łasdynaj, alksnynaj, blendynaj ir kītī žarynaj it apinej ąnt tworomis teip ir szij ąnt jų kamienajs ir stoubrejs augdamis ąmsties ir kalsties. Zmōgōs tenaj žingsniō žengtī negaliejē; bet rapotī tōriejē par gōlentēs druktās druktesnēs sąnkrytās [...] Dar metusi 1564–6, abėnaje pamierkaj essant daugioie wietoie kamarnikaj patiusī Zamajtiusī paliko gīrrēs nemieroutās, dief to wen, iog žmōgōs tūnaj ilistī ir sō kirwiō nieko padarytī neiszgaliejē [...]. Zmōgōs sō gywoliō niekajp negaliejē iejti; nesgī kaip sakiau niekokio kėlio nebuo; todiel žijmos łajkō szōnys ózkinkiusis wāžinieies uppalejs, nu ko tō senō ipratimō szenden dar ąnksztą kėłali par gīrrę szōnkėliō wađin: kajpogi jų szōnys it kōmelej dar kōđlotī ir kėli nōmij sekę ir nu žwieriu pati kėłaujenti giniojē (p. 12–13).</p>	<p>tuokart gi, senovėje daug buvo tokių vietų, per kurias žmogus norėdamas pereiti, turėjo pasiėmęs kirvį, kirsties sau taką, ir tokio būdu tegalėjo pamažu žengti pirmyn. Puikios, labai puikios buvo Lietuvos girios! Aukščiausios eglės, drūčiausios pušys susivienindavo savo šaknimis, o tarp jų augo laibi, jauni medeliai, glauzdamiėsi prie senųjų, lyg vaikai prie savo tėvų. Galingi šimtamečiai ąžuolai stovėjo, tarsi karaliai; baltavo beržai; žalios liepos, apibarstytos geltonais žiedais, viliojo iš tolo savo kvapu. Miškų tuokart buvo taip daug, jog niekas jais nesirūpino, niekas jų nesergėjo ir neprižiūrėdavo; prisi-reikus medžių krosniai pasikūrenti, ar triobai statyties, žmogus kirz-davo juos tiktai iš krašto. O girių viduje medžiai augo, kolei galėjo; pasenę virto ir puvo; o jų vietoje dygo nauji medeliai pamažu uždengdami pūvantį liemenį. Tarp tų medžių gyveno daugybė visokių gyvulių, apie kuriuos dabar tik kartais išgirsti tegalima senųjų žmonių kalboje, o matyti niekas iš mūsų nėra matęs. Išnykus miškams, išnyko ir tų miškų gyventojai, gyvuliai (p. 4).</p>	<p>visas krasztas buvo gana tankei iszvogotas upėmis ir upeleis; miszkai buvo teip tankūs ir didi, jog teisingai vadinos neįžengami; buvo girios, kurios nū visotinio tvano nebuvo macziusios kirvio. Dar XVI amžiuje negalima buvo par miszkus kelio iszvesti: kad Zigmantas Augustas norėjo iszmierūti Lietuvą, tai kamarnikai negalėjo įlysti nei su kirviu į girias. Par medžių tankumą žmonės negalėdavo gerų kelių iszvesti, idant su arkleis važiuotu; paprastai žiemos laikę užkinkydavo kudlotus szunis į rogutes ir tokiu budu szeipteip iszlysti par girias galėdavo; dar ir dabar žmonės vadina mažus kelelius szuntakeis, nors jau užmirso dėlko. Lietuwei gyvendavo daugiau-sei paupiūse, nes upėmis ir žiemos laikę sniegu ir ledu, ir vasarą su laivėmis buvo geresnis kelias susisiekimui tarp savęs; prie upės galėjo ir žuvis gauti. Giriose senovėje buvo daugybė paukszczių ir žvėrių; todėl Lietuvis jau isz mažumos pratinos prie medžiojimo; szaudyklių mūsų prosenolei nežinojo: žveris ar vylyczio-mis isz seidoko nuszdavavo ar ragotinėmis parmaudavo. Didžiausieji kunigaikszczei, kaip ir menkausieji ukinin-kai, turėjo sau už linksmiau-sį užsiėmimą iszeiti medžio-ti ant meszkų, szernų, briedžių, taurių ir t.t. (p. 10).</p>
--	--	--

1 lentelė. Senovės girių aprašymas *Būde*, *LSSP* ir *ALP*

Palyginus tekstus, matyti, kad Šatrijos Ragana, *Būdu* sekdamą, aprašo medžius, jų sampynas, tankumą, senųjų sąvartas ir pragaištį. Plėtodama traškančių miškų motyvą, rašytoja sukuria ritmingų sakinių, o tai leidžia spėti, jog ši tema ją emociškai palietė. Rašytojai svarbu pasakyti, kad senovės lietuviai saugojo miškus ir, kaip ir Daukantas, pridėdą, kad juos kirsdavo „tiktai iš krašto“. Ji suprato vieną iš esminių Daukanto veikalo koncepcijų – giria ir lietuvis buvo neatskiriami. Todėl rašytoja, kaip ir istorikas, akcentavo, kad girias iškirtus „išnyko ir tų miškų gyventojai, gyvuliai“. Maironis ilgoką Daukanto periodą apie „traškančias girias“ sutrumpino iki „miszakai buvo teip tankūs ir didi, jog teisingai vadinos neįžengami“ ir „[p]ar medžių tankumą žmonės negalėdavo gerų kelių iszvesti“. Poetas iš *Būdo* citatos perėmė ir parafrazavo informaciją apie patį lietuvį, jo veiklą, praleisdamas vaizdingą girios aprašymą.

Šatrijos Ragana *LSSP* daugiau dėmesio skyrė moterims ir iš Daukanto teksto perėmė informaciją, kurios nebuvo Maironio tekste:

<i>Būdas</i> 1892	<i>LSSP</i>
<p>tai lygia dalia <i>motriszkosios savo darbūse</i>, veikalūse nenorėjo už vyriszkušius mažesniomis buti; todėl kad vyrai karėje neprieti-lius savo lūsybės graudino ar su meszkomis ir vilkais giriose grumėsi, tad motriszkosios namieje palikusios, kaip sakiau, ukę vilko, beje: namų darbus be vyriszkušjų atliko; nes-gi kiekviena tarp jų už didę gūdą sau turėjo ukės vilkėja vadintiesi, ir kad senosios dra-bužį butai tiekė ir plikį isz namų varė; [...] Kitos sėjo, arė, szieną pjovė ir javus nū lauko valijo (p. 39; išskirta leidėjų – R.B.).</p>	<p>Moters buvo labai darbščios. Išėjus vyrams į karą, palikdavo namie tik tai jos, seniai ir vaikai. Tada moters turėdavo visu kuo pačios rūpinties: arė laukus, sėjo ir piové; kartais jodavo medžioti, norėdamos mėsos namon parsinešti. Verpė, audė ir siuvo apdarus visai šeimynai (p. 11).</p>

2 lentelė. Senovės lietuvių moterų aprašymas *Būde*, *LSSP*

Labai panašiai Daukantas apie moterų heroizmą rašė *LI II*, pavyzdžiui: „Moteriszkosios vienos butu berupinosi, paczios arė, sėjo, javus ir pievas vokė, namus gerbė.“⁷⁶ Toliau ir bus tiriama, ar rašytoja *LSSP* rėmėsi Daukanto *Lietuvos istorija*.

⁷⁶ [Simanas Daukantas], *Lietuvos istorija*, kninga 2, p. 321–322.

Rašytoja apie Vilniaus miesto įkūrimą rašė labiau dairydamosi į Maironio tekstą, kuris yra trumpesnis ir paprastesnės raiškos negu Daukanto. Tačiau pasakojime apie kunigaikštytę Živilę, kurio nėra Maironio tekste, matoma Daukanto įtaka. Rašytoja, atsižvelgdama į skaitytoją, nemažai daukantizmą pakeitė, bet išlaikė pasakojimo fabulą, pavyzdžiui:

<i>LII</i>	<i>LSSP</i>
Liūsybę ir dorybę neiszpasakytai mylėjo ir už visų didžiausią savo tautos lėtą turėjo, o atkaliai alvienas nedorybės ir vergybės baisiai nepažėjo; kaipogi kiekvienas velyjosi liūsas labiaus tyrūse po lapine ar tarp žvėrių giriose gyventi, nėg kaip aukso namūse kosodamosi vergauti (p. 52).	Mūsų bočiai labai mylėjo liuosybę; kiekvienas velyjo liuosas nors miške tarp žvėrų, po lapais gyventi, nekaip aukso namuose vergauti (p. 10).

3 lentelė. Netiesioginė *LII* citata apie laisvę *LSSP*

Rašytoja Daukanto Živilės istoriją sutrumpino, pateikė tik stenogramą, tačiau jaunajam skaitytojui toks tekstas buvo aiškesnis. Toliau pateiksime pavyzdžių, iš kurių bus matyti, kad rašytoja Daukanto tekstu sekdam mokėsi vartoti dalyvines formas, kurti emociškai paveikų tekstą:

<i>LIII</i>	<i>LSSP</i>
Tūm tarpu Ivans, Gudų karvedis, pergalėtas ir apgultas nū Parajaus, abaze rymojo, ne- nnumanydamas ką czia padaryti? (p. 4).	Nuliūdęs labai sėdėjo rusų karavedys savo būste, rymodamas ant stalo (p. 21).
Tūm tarpu Parajus, įpūlęs į kaliniczią, randa tenai Živilę iszbliskusią, rupestingą, ant sziaudų pusgyvę, pamestą tamsybėse, kuri pamacziusi Parajų, tūjau nualpo. [...] Po valandos, perkėlusis graksztes akis, apsižvalgė ir, regėdama pas savę nepažįstamus kareivius, nusiminusi klausę Parajaus: kas per vyrai czia rioksoją? Parajus atsakė: „nebijokis, mano miegamoji, tatai yra Jono, mudums nelaimių atmonytojai, kareiviai“ (p. 4)	O Parajus kuogreičiausiai bėgo į kunigaikščio rūmus: liepė kareiviams išlaužyti kalėjimo duris ir įbėgo tekinas pas Živilę jos išliuosuoti. Neduok Dieve, kokią jisai ją atrado! Ant šiaudų saujos gulėjo ji taip išbalusi ir nusilpnėjusi, jog vos begalima buvo ją pažinti. [...] O ji taip netikėtai pamačiusi Parajų, iš to didžio džiaugsmo ir išgaščio apalpo. [...] Živilė atsigavo, atsisėdo, apsižvalgė, ir, pamačius aplinkui rusus, labai persigandusi sušuko:

	– Kur aš esu? Kas čia yra? Iškur tie rusai?! – Nebijok mano mieliausia, tarė Parajus bu- čiudamas jai rankes. Esi liuosa; tie rusai padėjo man tave iš kalėjimo išleisti. Dabar jau niekas man tavęs nebeatims (p. 22–23).
--	--

4 lentelė. *LI II* Živilės intertekstai *LSSP*

Galima pastebėti, kad Daukantas rašytojai buvo autoritetingas šaltinis. Antai *LI* teksto rengėjai nesuprato Daukanto rankraščio žodžių junginio ir jį parašė „viena siunczia rito“, vienu smūgiu rito, o rašytoja pakartojo:

<i>LI I</i>	<i>LSSP</i>
[...] idant briedį parristū bei szerną nusmaugtu ar žilą ažuolą pagožtu, o nū to kantriu bei drąsiu jau nū mažų dienų vadintusi. Kaipogi pagal tautos budą tas vyrū tevadinosi, kuris meszką ar taurį viena siunczia rito szonan ar klėbinę trunką rankose vadalojo (p. 55; išskirta mano – R.B.).	Net maži berniukai jodavo kartu su tėvais medžioti ir per kiauras dienas grumdavosi tankiose giriose su lokiais, stumbrais ir briedžiais, iš mažų dienų pratindamies prie vargo ir kovos, kad paskum galėtų savo tėvynės neprietelius mušti. Tas pas lietuvių tesivadino vyras, kuris lokį ar stumbrą viena siuncia prierito (p. 10–11; išskirta mano – R.B.).

5 lentelė. *LI II* klaida *LSSP*

Šis rašytojos dėmesys tekstui, šaltinio žodį perrašant paraidžiui, tik nujaučiant jo reikšmę, rodytų, kad ji buvo užfiksavusi Daukanto leksikos gausumą, įvairumą ir, matyt, daug žodžių suprasdavo tik iš konteksto. Žodis „prierito“ vietoj Daukanto tekste buvusio „rito“ greičiausiai yra arba redaktoriaus taisyimas, arba korektūros klaida⁷⁷. Daukanto leksika kėlė klausimų visiems jo skaitytojams. *LI I* citatoje žodis „siuncia“ atsirado Daukantui apsirikus, vietoj žodžio *siūtis*, smūgis, kirtis‘ parašius „sitiū“⁷⁸. Tai paaiškėja palyginus paties Daukanto tekstus:

⁷⁷ Kai rašytoja pasakojimą „Senovės lietuviai“ spausdino pakartotinai, riktas buvo ištaisytas: „Tas pas lietuvius tesivadino vyras, kas lokį ar stumbrą vienu smūgiu parito“, in: Šatrijos Ragana, *Lietuvos senovės istorijos pasakos*, p. 10.

⁷⁸ [Simonas Daukantas], *Istorijs Zemaitiszka*, [Ryga, apie 1831–1834], rankraštis, LLTI BR F1-SD2.

<i>IŽ</i> 1834	<i>Būdas</i> 1845
kaipogi pagal tautos buda tas wirū tewadin- nos, kurs meszka ar taurį wienū sitiū ritta szonon ar trinka kliebine rankôšę vadalôję (l. 26; išskirta mano – R.B.).	kajpogi tokió pragomó pratīnos kajp mesz- kã ar szernã ant sawęs skreint, wījno smógió nublóksztī, arba karie tejp neprietelou óssiaustī, kad jis ant siutio kiežterietum (p. 46; išskirta mano – R.B.).

6 lentelė. Daukanto klaida *IŽ*

Maironis žodžio *siūtis* iš Daukanto *Būdo* neperėmė, paliko sakinio fragmentą „didesni paaugę mokinis nū tėvų kaip meszkã vienu bloszkimu nudžiauti“⁷⁹.

Trumpai galima pasakyti, kad raiškos požiūriu rašytoją labiau paveikė Maironio paprastesnio stiliaus *ALP*. Nors šis veikalas parašytas sekant Daukantu, bet trumpesniais sakiniais, įprastesne XIX a. pabaigos – XX a. pradžios raštų leksika ir morfologija. Vis dėlto Daukanto istorija, gausi faktų bei įvykių, spalvingų herojų charakteristikų, prieštaringo gyvenimo vaizdų, plačiai užgriebia tikrovę, pateikia išmintingų tiesų apie permainingą žmogaus gyvenimą, tuo požiūriu susiliečia su literatūra ir patraukia skaitytoją. Daukanto sukurti girių aprašymai, lietuviškojo tapatumo, moterų heroizmo, dorą gyvenimo pavyzdžiai buvo artimi savojo individualumo ir naujų temų ieškančiai rašytojai. Šatrijos Ragana, rašydama *LSSP*, sėmėsi iš Daukanto temų, siužetų, vaizdinių, motyvų, įvaizdžių, herojų charakterių, kalbinės raiškos. Ji iš abiejų lietuviškų šaltinių ėmė daukantizmus, išmoko vartoti dalyvines formas, pamėgo būtojo dažninio laiko formą su priesaga *-dav-*, mokėsi ritminės prozos principų.

A P I B E N D R I N I M A S

Šatrijos Ragana apie 1895 m. iš Višinskio sužinojo apie Daukantą. Kaip rodo rašytojos korespondencija ir autobiografiškumo turintys apsakymai, istoriko knygų jai greičiausiai parūpino kun. Kazimieras Bukontas. Rašytoja apie 1895 m. ėmė skaityti ir studijuoti skirtingų užsienio istorikų, taip pat Teodoro Narbuto veikalus. Anglų istoriko Henry'io Thomo Buckle'io įkvėpta, apie

⁷⁹ [Jonas Mačiulis-Maironis], *Apsakymai apie Lietuvos praeiga*, p. 25.

1896 m. sumanė rašyti istoriją, todėl ėmė studijuoti lietuviškuosius Lietuvos istorijos tekstus. Nuo 1897 m. jos tekstuose pradeda rodytis daukantizmai.

Apie 1902 m. rašytoja ėmė lietuviškai rašyti istorinius pasakojimus, kurie vėliau išleisti pavadinimu *Lietuvos senovės septyni paveikslai* (1905). Iš tyrimo paaiškėjo, kad daugelis daukantizmų į *LSSP* pateko iš Maironio *Apsakymų apie Lietuvos praeigą* (1891/1903). Maironio mažesnės apimties ir paprastesnės, šiuolaikiškesnės raiškos istorija rašytojai buvo priimtinesnė, aiškesnė. Šatrijos Raganos *LSSP* pirmasis pasakojimas „Kaip išrodė mūsų žemė gilioje senovėje“ parašytas remiantis Maironio *ALP* skirsneliais „Užgyvenimo vieta“, „Pilės ir miestai“, bet ir Daukanto *Būdu* (1892). Maironio skirsneliai „Tikėjimas“, „Žinycios“, „Dvasiszki vadovai“ bei Daukanto *Būdo* skyrius apie senovės lietuvių religiją padėjo rašytojai kurti pasakojimus „Kokia buvo mūsų bočių tikyba“, „Senovės lietuviai“, „Brutenis ir Vaidevutis, Lietuvos didvyriai“.

Šatrijos Ragana ne kartą į savo tekstą sugrąžino Maironio atsisakytų *Būdo* veikalo vietų. Ji iš *Būdo* perėmė senovės Lietuvos girių motyvus („perkarszusiais medžiais užvirtę“ → „medžiai augo, kolei galėjo; pasenę virto ir puvo“; „žemę krėsdami augantiems ant sawęs sunams ir dukterims“ → „o jų vietoje dygo nauji medeliai pamažu uždengdami pūvantį liemenį“); moters heroizmo pavyzdžius („namieje palikusios, kaip sakiau, ukę vilko, beje: namų darbus be vyrizskųjų atliko; nesgi kiekviena tarp jų už didę gūdą sau turėjo ukės vilkėja wadintiesi, ir kad senosios drabužių butai tiekė ir plikį isz namų varė; [...] Kitos sėjo, arė, szieną pjovė ir javus nū lauko valijo“ → „Tada moters turėdavo visu kuo pačios rūpinties: arė laukus, sėjo ir piovė; kartais jodavo medžioti, norėdamos mėsos namon parsinešti. Verpė, audė ir siuvo apdarus visai šeimynai“).

Šatrijos Ragana rėmėsi ir pirmą kartą išspausdinta *Istorija žemaitiška*, kuri buvo išleista pakeistu pavadinimu *Lietuvos istorija* (t. 1, 1893; t. 2, 1897). *LSSP* pasakojimai „Živilė“ ir „Apie Vilniaus įkūrimą“ buvo parašyti remiantis Daukanto *Lietuvos istorija*.

Daukanto įtakos veikiama Šatrijos Ragana suformulavo savąjį požiūrį į istoriją, kuris buvo gerai skaitytojų priimtas. Rašytojos raiška to meto jaunuomenei buvo artima, suprantama. Pirmasis *LSSP* leidimas buvo greitai išpirktas.

Daukanto vaizdiniai, motyvai, leksika ir raiška, ritmas paveikė ne tik rašytojos istorinių pasakojimų tekstus, bet ir visą kūrybą, todėl svarbu intertekstualumo tyrimą tęsti.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

- [BASANAVIČIUS JONAS], *Apie senoves Lietuvos pilys*, paraszė J. Basanavicius, Tilžėje: Raszytojo kasztu ant naudos „L. M. Draugystos“ Baltimoreje, spaustuve pas M. Jankaus, 1891. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0002975629>
- BLEIZGIENĖ RAMUNĖ, *Privati tylą, vieši balsai. Moterų tapatybės kaita XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2012.
- BONČKUTĖ ROMA, „Pirmoji lietuviška istorija: du Simono Daukanto „Darbų“ rankraščiai“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos. Simonas Daukantas*, 1993, t. 5, p. 54–57.
- DAUKANTAS SIMANAS, *Darbay senuju Lituwiu yr Žemaycziu 1822*, spaudai paruošė Vaclovas ir Mykolas Biržiškai, Kaunas: „Spindulio“ bendrovės spaustuvė, 1929.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *BUDAŲ Senowes Lėtuwiū Kalnienū ir Zámajtiū išsraszė [...]* *Jokyb's Łaukys*, Petropilie: Spaudinie pas C. Hintze, 1845. Prieiga internete: http://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0003125794/S.Daukantas_Buda_Senowes_Letuwiu_Kalnieniu_ir_Zamajtiu.pdf?exId=316918&seqNr=1
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Budas. Senovės Lietuvių, Kalnėnų ir Žemaičių. Paraszė Simanas Daukantas Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistras*, antras spaudimas, kasztais „Susivienijimo Lietuvių Katal. Amerikoje“, Plymouth, Pa.: Spaustuvėje Jūzo Paukszčio 1892.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Darbay senuju Lituwiu yr Zemaycziu*, 1822, 885 p. Rankraštis, vadinamasis *Jurgio Platerio nuorašas*, VUB RS, F. 1–D 104.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Istoryje Zemaitiszka*, [Ryga, apie 1831–1834]. Rankraštis, LLTI BR, F1-SD2.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Lietuvos istorija. Nū seniausią gadynių iki Gediminui D. L. K.*, parašyta 1850 m. Simano Daukanto buvusiojo Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistro, kninga 1, Plimuth. Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszčio, 1893.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Lietuvos istorija. Nū seniausią gadynių iki Gediminui D. L. K.*, parašyta 1850 m. Simano Daukanto buvusiojo Vilniaus Universiteto Philozophijos Magistro, kninga 2, Plimuth. Pa.: Kasztu ir spaustuvėje Jūzo Paukszčio, 1897.
- [DAUKANTAS SIMONAS], *Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje*, Bitėnai, 1893. *Pasakojimai apie veikalus lietuvių tautos senovėje*, [Lietuvos istorijos tęsinys iki Liublino unijos, laisvai atpasakotas J. Bielinio], paraszyti per Simoną Daukantą, philosophijos magistrą, 1850 metuose, 1899, p. 97–240.
- [GABRYS JUOZAS], *Trumpas Lietuvos aprašymas*, sutaisė Juozas Gabrys, Vilnius: „Vilniaus žinių“ spaustuvė, 1905. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R000013132>
- GIEDA AURELIJUS, *Manifestuojanti Klėja. Istorikai ir istorika Lietuvoje 1883–1940 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.
- KETURAKIENĖ EGLĖ, *XX amžiaus pirmosios pusės modernios lietuvių novelės skaitymai: teksto interpretavimo linkmės: Mokomoji knyga*, Kaunas, 2012. Prieiga internete: https://www.knf.vu.lt/dokumentai/failai/institutai/kalbu/Egle_Keturakienė_XX_a._p._p._mod._noveles_skaitymai.pdf

- LESZCZYŃSKI ANDRZEJ, *Królowa i hetmanka Polski. Szkic polemiczny – refleksyjny*, 2010. Prieiga internete: http://www.duchprawdy.com/najswietsza_maryja_panna_krolowa_polski.pdf
- LIETUVNINKAITĖ NIJOLĖ, *Skaitantis Vaižgantas*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.
- [MAČIULIS-MAIRONIS JONAS], *Apsakymai apie Lietuvos praeigą*, paraszė Stanyslovas Zanavykas 1886, Tilžė: Kasztu Lietuvos mylėtojų spausdinta pas O. v. Mauderodės, 1891. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000122207>
- MASKULIŪNIENĖ DŽIULJETA, „Istorinės ir kultūros asmenybės negrožinėje lietuvių prozoje vaikams“, in: *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2009, t. 8, p. 84–97.
- [MICKEVIČIUS ADOMAS], *Pisma Adama Mickiewicza*, na nowo przejrzone, dopełnione, i za zezwoleniem jego w tém siódmem s kolei wydaniu do druku podane, Paryz, 1844, t. 3. Prieiga internete per:
- MICKIEWICZ ADAM, *Grażyna*, tekst opracowany na podstawie: Adam Mickiewicz, *Pisma Adama Mickiewicza*, t. 2, nowe wyd. zupełne, [wyd. Eustachego Januszkiewicza i Juliana Klaczki], E. Jung-Treutell, F. Wagner, Paryż-Leipzig 1861. Prieiga internete: <http://wspolnotapolska.org.pl/kultura/literatura/mickiewicz/grazyna.pdf>
- MYKOLAITIS-PUTINAS VINCAS, „Naujoji lietuvių literatūra“, in: Vincas Mykolaitis-Putinas, *Raštai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, t. 2, kn. 1.
- PIVORAS SAULIUS, „Vargo pelė“: Lietuvos nacionalinės istoriografijos pradininkas Simonas Daukantas“, in: *Lietuvių atgimimo istorijos studijos. Simonas Daukantas*, 1993, t. 5.
- [SKIRMUNTT KONSTANCIJA], *Istorija Lietuvos trumpai apsakytą*, su trimis žiamlapiais, iš lenkų kalbos vertė Nēris, New York: spaustuwėje „Lietuwiszkojo Balsas“, leidėjas Jonas Szlupas, 1887. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0A2006D3>
- SPEIČYTĖ BRIGITA, „Girių civilizacija“: moteriškasis Šatrijos Raganos ir Elizos Ožėškovo pozityvizmas“, in: *Trečiasis Šatrijos Raganos laikas: Straipsnių rinkinys*, Vilnius: Šatrijos Raganos bendrija, 2008, p. 53–92.
- ŠATRIJOS RAGANA, „Aukso valandėlė“, in: *Raštai*, t. 2, parengė Gediminas Mikelaitis, Vilnius: Margi raštai, 2008, p. 7–18.
- [ŠATRIJOS RAGANA], *Biczių Kningelė*, paraszė Szatrijos Ragana, priedas prie: *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 11, Tilžė, 1899, 84 p.
- ŠATRIJOS RAGANA, *Istorijos pasakos*, Seinai: Laukaičio ir Bvės spaustuwėje, 1907. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0003013469>
- ŠATRIJOS RAGANA, *Laiškai*, parengė Janina Žėkaitė, Vilnius: Vaga, 1986, p. 32.
- ŠATRIJOS RAGANA, *Lietuvos senovės istorijos pasakos*, Vilnius: M. Šlapelienės knygyno leidinys, 1920. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0003848656>

- ŠATRIJOS RAGANA, *Lietuvos senovės septyni paveikslai*, Tilžėje: spausdinta pas Otto v. Mauderodę, 1905. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1B0002985397>
- ŠATRIJOS RAGANA, *Viktutė*, atspauda iš no. 2 „Dirvos Žinyno“, Shenandoah, Pa.: V. Šliakio (Stagaro) spaustuvėje, 1903, p. 45. Prieiga internete: https://www.epaveldas.lt/recordText/LNB/C1B0002985449/Satrijos_Ragana_Viktute.pdf?exId=315109&seqNr=1
- [ŠLIŪPAS JONAS], J. S. Kūksztis, „Simanas Daukantas, Lietuvos rasztininkas“, in: *Auszra*, 1883, Nr. 1.
- [ŠLIŪPAS JONAS], *Lietuvystes praeitie, dabartis ir ateitis*. Istorizškai socijologizkas pieszinys S-ro Jono Szliupo (Scranton, Pa.), Baltimore: spausdinta spaustuvėje „Kardo“, 1897. Prieiga internete: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/LNB0A852D44>
- VIŠINSKIS POVILAS, *Raštai*, spaudai paruošė ir redagavo A[leksandras] Žirgulyš, Vilnius: Vaga, 1964.
- ŽĖKAITĖ REGINA, *Šatrijos Ragana*, Vilnius: Vaga, 1984.
- ŽUKAS SAULIUS, „Miško tema“, in: *Simonas Daukantas. Gyvenimas ir kūryba*, Kaunas: Šviesa, 1988.

Daukantas and *Lietuvos senovės septyni paveikslai*
(‘Seven Pictures of Ancient Lithuania’) by Šatrijos Ragana

Summary

The article considers the impact of Simonas Daukantas, the initiator of Lithuanian national historiography and a literary reformer, on the creative writings of Marija Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana). It contains an analysis of the writer’s letters and short stories, but the main attention is focused on her historical narratives *Lietuvos senovės septyni paveikslai* (Seven Pictures of Ancient Lithuania). The analysis of the letters shows that in 1895, Šatrijos Ragana began studying the historical works by foreign authors and by Theodor Narbut; in 1896, inspired by the historical works by Henry Thomas Buckle, she resolved to write the history of Lithuania and from 1897, the concepts, expressions, and motives used by Daukantas started appearing in her writings.

The analysis of ‘Seven Pictures of Ancient Lithuania’ (published in 1905) revealed that the number of Daukantas’s concepts and motives were borrowed from Jonas Mačiulis-Maironis’s *Apsakymai apie Lietuvos praeigą* (Short Stories about Lithuania’s Past). It is possible that Šatrijos Ragana regarded Maironis’s shorter and simpler text more suited to the readers. However, she enriched her work with the descriptions of Lithuanian forests and motives of women’s heroism present in Daukantas’s *Būdas senovės lietuvių, kalniečių ir žemaičių* (The Character of the Ancient Lithuanians, Highlanders, and Samogitians) but absent from Maironis’s writings. In addition, she based the short stories ‘Živilė’ and ‘Apie Vilniaus įkūrimą’ (‘About the Founding of Vilnius’) on Daukantas’s *History of Lithuania*.

Inspired by Daukantas, Šatrijos Ragana established her own approach to the history of Lithuania, which was well accepted by her readers. Moreover, Daukantas’s vocabulary, images, motives, and expressions affected not only Šatrijos Ragana’s historical narratives but all of her writings in general. It seems, therefore, that this intertextual study should be continued.

KEYWORDS: Marija Pečkauskaitė; Šatrijos Ragana; Simonas Daukantas; Jonas Mačiulis-Maironis; history; literature; the Lithuanian language; sources.

Gauta 2019 05 15

Priimta 2019 10 27